

Τῆς Ρώμης τῆς ἀνίκητης, ποῦ εἶχε τὴ σφαῖρα σκλάβοι,
Τὸ στρατηγὸς ἐνίκησε τοῦ ἔρωτος ἡ λάβρα,

Τῆς Κλεοπάτρας μιὰ ματιά.

Τῶν λεγεόνων σκλάβωσε ἡ ὠμορφιά τὸ πλῆθος,

Μὰ ἐνέκρωσε τᾶθᾶνατο βασιλικό τῆς στήθος

Ἐνὸς φειδιοῦ δαγκωματιά !

Μάντισσα, πές μου, τῆς ζωῆς ποιὸ εἶνε τὸ μυστήριον,

Καὶ ποιὸ εἶνε τὸ ἄγνωστο κι' ἀόρατο ἐλατήριο,

Ὅπου τὸν ἄνθρωπον κινεῖ ;

Σύ, ποῦ γνωρίζεις τὰ κρυφὰ καὶ μυστικὰ στοιχεῖα,

Ποιὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ σκοπὸς καὶ ποιά ἡ εὐτυχία,

Ποῦ μᾶς ἀρνοῦνται οἱ οὐρανοί ;

Παρθένα λιονταρόκορμη, μυστήριο πετρωμένο,

Ἀνώφελα ἀπ' τὸ στόμα σου ἀπάντησι προσμένω,

Θὰ μένη αἰώνια σφαιλιστό.

Χίλιοι αἰῶνες θὰ διαβοῦν, ἡ γῆ θὰ σβύσῃ ἀκόμα.

Ὁ ἥλιος πάγος θὰ γενῇ, μὰ τὸ δικό σου στόμα

Θὰ εἶνε πάντοτε κλειστό.

Γεώργιος Στρατήγης

ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΤΑ ΚΩΜΕΙΔΥΛΛΙΑ

Τὸ διάταγμα τῆς λήξεως τῆς θερινῆς περιόδου τῶν θεάτρων υπογράφεται ἄνωθεν. Εἶνε ἡ πρώτη βροχὴ τοῦ φθινοπώρου, ἡ τρέπουσα ἐπὶ τὸ ψυχρότερον τὴν ἀτμόσφαιραν, ἀραιούσα δὲ καὶ ἐκδιώκουσα τοὺς θαμῶνας τοῦ ἐσπερινοῦ καὶ νυκτερινοῦ ὑπαίθρου.

Καθ' ἣν ὥραν θάναγινώσκετε τὰς γραμμάς ταύτας, νομίζω ὅτι τὸ ἀναμενόμενον κακὸν θὰ ἔχῃ γίνῃ. Ἡδὴ ψεκάδες τινὲς μόνον κατέπεσαν καὶ αἱ ὑπαίθριοι παραστάσεις ἐγένοντο ἀπόταλμοι καὶ προβληματικά. Χθὲς τοὺς θεατὰς τῆς Ὀμοροίας, ἐξημμένους ἐκ τῶν πολλῶν γελώτων, τοὺς ὁποίους προκαλεῖ ὁ Καπετὰν-Γιακουμῆς — ἡ ἐσχάτη attraction τῆς περιόδου, — κατέβρεξε βροχὴ παροδική, ἡ ὁποία ἀπῆλπισε καὶ μερικοὺς φανατικοὺς θαμῶνας τῶν Ὀλυμπίων, εἰς μάτην περιμέναντας ἔξω

νάνοίξῃ τὸ θέατρον. Σήμερον ἡ ἡμέρα εἶνε εὐήλιος, γλυκεῖα καὶ πιθανόν, μὲ μικρὰν μόνον ζημίαν ὀλίγων καταρροῶν, νὰ διεξαχθῶσιν αἱ προκηρυχθεῖσαι παραστάσεις. Ἀλλὰ διὰ τὴν αὔριον, τῆς ὁποίας ἀπόψε θὰ διανεμηθῶσι δειλὰ-δειλὰ τὰ προγράμματα, τίς ἐγγυᾶται;

Ἡ κρίσιμος αὕτη ἐποχὴ, ὡς πᾶσα λήξις, μᾶς κάμνει νὰ ρίψωμεν μετὰ τῶν φιλτάτων ἀναγνωστῶν τοῦ *Παρνασσου* ἐν βλέμμα πρὸς τὰ ὀπίσω, πρὸς τὴν θεατρικὴν κίνησιν τοῦ θέρους, ἡ ὁποία πολλὰ ἐνδιαφέροντα σημεῖα παρουσιάζει καὶ πολλὰς σκέψεις εἰμπορεῖ νὰ προκαλέσῃ. Τὸ βλέμμα αὐτὸ πιθανόν νὰ φανῇ ὀλίγον τολμηρὸν καὶ αὐθαδές, ὅταν ὑπάρχῃ κίνδυνος νὰ μὴ ἴδῃ τὰ πράγματα συμφώνως πρὸς τὴν ὄρασιν καὶ τὴν γνώμην τοῦ πολλοῦ κοινοῦ ἢ τῶν νεοχειροτονήτων κριτικῶν, ἐξ ἐκείνων ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τῶν ὁποίων καταπέμπει ἐκάστοτε τὸ χρῖσμα ἡ ἰδιότροπος θέλησις τῆς *Ἀκροπόλεως*. Ἀλλ' εἶνε εἰλικρινές καὶ εὐπαρησίαστον τοῦλάχιστον, ἔχω δὲ τὴν ἀξίωσιν νὰ μὴ σκανδαλίσῃ κανένα, ὅταν παρίσταται ὑπὸ τὸ πρόσχημα γνώμης ἀτομικῆς, πρὸς τὴν ὁποίαν οὐδένα ἀπολύτως ζητῶ νὰ παρασύρω.

Ἐν πρώτοις ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τὸ κοινὸν τῆς πρωτεύουσας ἔδειξε φέτος ἑκτακτον πρὸς τὸ ἐλληνικὸν θέατρον προσοχὴν καὶ ἐνδιαφέρον. Τὰ δύο καὶ τὰ τρία θεατρά μας ἦσαν καθ' ἐκάστην σχεδὸν ἐσπέραν κατὰμεστα καὶ ὅχι ἐκ τοῦ κατωτέρου πάντοτε κόσμου, ἡ δὲ λαϊκὴ δόξα, ἡ περιβάλλουσα ἠθοποιούς τινας καὶ συγγραφεῖς, ἐξηργουῦτο προθύμως τοῖς μετρητοῖς, προπάντων κατὰ τὰς ἐκτάκτους ἐσπείρας, πολὺ ὅμως συχνὰς καὶ σχεδὸν τακτικὰς, ὅταν ἀπερίγραπτος ἦτο ἡ συρροή. Ἀγνοοῦμεν κατὰ πόσον τὸ εὐχάριστον τοῦτο φαινόμενον ἦτο σταθερὸν ἀποτέλεσμα τῆς ὠθήσεως, ἣτις ἐδόθη πρό τινος εἰς τὴν ἐλληνικὴν σκηνὴν διὰ τῶν ὀλίγων ἀλλ' ἀλησμονήτων ἐκείνων παραστάσεων ἐν τῷ μεγάλῳ Θεάτρῳ, ἡ παροδικὴ μόνον ἔξαψις, ἡ συνήθης εἰς τὸ κοινὸν μας, τὸ φερόμενον ἐδῶ κ' ἐκεῖ χωρὶς νὰ γνωρίζῃ πάντοτε τί ζητεῖ, ἀποτέλεσμα τοῦ θορύβου τοῦ γενομένου περὶ τὴν *Εὐαγγελίαν Παρασκευοπούλου* ἢ περὶ τὰ κωμειδύλλια τὰ καταστάντα πλέον τοῦ συρμοῦ, — καθαρῶς ἀθηναίκοῦ τούτου. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι διὰ τὴν ἐλληνικὴν σκηνὴν ἀνέτειλε νέα ἐποχὴ, ἐποχὴ ὑπάρξεως καὶ χειραφετήσεως, τῆς ὁποίας εὐοίωνα καὶ λίαν ἐνθαρρυντικὰ εἶνε τὰ πρῶτα ταῦτα συμπτώματα, τοῦλάχιστον ὑπὸ μίαν, ὅχι ὀλίγον οὐσιώδη ἐποψίν. Καὶ ἐν ᾧ ἀπάγονται τὰ λείψανα τῆς θερινῆς κατασκηνώσεως καὶ φεύγει ὁ κ. Παντόπουλος διὰ τὰς Πάτρας καὶ καταφεύγει ὑπὸ τὴν δάνειον στέγην τοῦ χειμερινοῦ θεάτρου ἡ κ. *Παρασκευοπούλου*, καὶ ἔρχεται νὰ ἐπιδείξῃ τὴν διαφημισθεῖσαν τέχνην

της ἡ Δις Βερώνη εἰς τὸ θέατρον τῆς Κωμωδίας ἐν ᾧ μονιμώτερος θὰ εἶνε ὁ ξένος θίασος, — οἱ μαρμαρίνοι κρότοι τῶν σφυρῶν, οἱ ἀντιδιδόμενοι ἀπὸ τῆς ὁδοῦ ἀγίου Κωνσταντίνου, ὅπου κτίζεται ὁλονέν τὸ Ἐθνικὸν Θέατρον, βαυκαλίζουσι γλυκύτατα τὰ ὄνειρα τοῦ ἀναπλάττοντος τὴν μέλλουσαν πρόοδον τοῦ ἔθνους, ἐν τῶν κυριωτέρων στοιχείων τῆς ὑποίας θεωρεῖται κοινῶς ἡ ἐθνικὴ φιλολογία καὶ ἡ σκηνή.

Ἀνωτέρω συνέδεσα τὸ ὄνομα τῆς κ. Εὐαγγελίας Παρασκευοπούλου μετὰ τῶν κωμειδυλλίων· ὅχι διότι κατεβιβάσθη ποτὲ ἡ τραγικὴ ἡθοποιὸς μέχρι τοῦ νὰ παίξῃ κωμειδύλλιον, — ὡς ἐφοβήθησαν ἴσως οἱ μετ' ἀνησύχου ὄμματος παρακολουθήσαντες τὴν ἐπίτασιν τοῦ σκηνικοῦ συρμοῦ, — ἀλλὰ διότι αὐτὰ τὰ δύο, ὑπὸ τὰ δεύτερα κρυπτομένου τοῦ ὀνόματος τοῦ κ. Παντοπούλου, ἦσαν καθ' ὅλην τὴν θερινὴν ἐποχὴν τὸ διαρκές θεατρικὸν ζήτημα τῆς ἡμέρας. Εἶνε κατάλληλος ἡ ἀφορμὴ νὰ εἴπωμεν τὴν γνώμην μας περὶ τῆς Κας Εὐαγγελίας Παρασκευοπούλου, ὡς ἡθοποιου, ἂν καὶ κανεὶς βεβαίως δὲν ἐνδιαφέρεται νὰ τὴν ἀκούσῃ. Ἀλλὰ καὶ πόσοι ἄλλοι δὲν τὴν εἶπον ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας! Κριτικὸν μὲ κῦρος ὁ τόπος μας δὲν ἔχει ἀκόμη κανένα, εἰς κανένα κλάδον. Ὁ ἐκφράζων ἀτομικὴν γνώμην μὲ ὅλην τὴν μετριοφροσύνην, βαρύνει ἰσάκεις ἐπὶ τῆς κοινῆς γνώμης, καὶ ἐνίοτε περισσότερον ἀπὸ τὸν ἔχοντα τὸν κόμπον καὶ τὴν ἀξίωσιν νὰ ἐπιβληθῇ ἀφ' ἑαυτοῦ ἢ ὑπὸ ἄλλων. Τοῦτο δ' ἀποτελεῖ σήμερον τὴν μόνην μου δικαιολογίαν.

*

Τὴν Εὐαγγελίαν Παρασκευοπούλου εἶδα πολλάκις καὶ εἰς πολλὰ ρόλα, ἐκάστοτε δ' ἐκράτυνα τὴν ιδέαν τὴν ὁποίαν ἐσχημάτισα περὶ αὐτῆς ἀπὸ τὴν πρώτην φοράν. Εἶνε σχετικῶς ἡ ἀρίστη τῶν ἐλληνίδων ἡθοποιῶν· ἀλλὰ τὰ ἐλαττώματά της εἶνε τόσῳ πολλὰ, ὥστε ἐπισκιάζουσι συνεχῶς τὰ προτερήματα καὶ καθιστῶσιν αὐτὴν ἀπολύτως μετριότητα. Πρῶτον καὶ κύριον δὲν ἔχει φωνήν. Τὸ μέταλλον τοῦ λάρυγγός της εἶνε ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἐπὶ τῶν περισσοτέρων νεύρων ἀσκοῦσιν ἀλγεινὴν ἐπίδρασιν. Γνωρίζω ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι θὰ καθίσταντο παράφρονες, εἰάν ὑπὸ ἀπανθρώπου δικαστηρίου κατεδικάζοντό ποτε νὰκούσωσι μίαν ὁλόκληρον παράστασιν, πρωταγωνιστοῦσης τῆς Παρασκευοπούλου. Ἀλλὰ τὸ φυσικὸν τοῦτο ἀτύχημα, διὰ τὸ ὁποῖον μᾶλλον οἴκτου ἢ ἐπικρίσεως εἶνε ἀξία ἡ ἡθοποιός, ἐξαίρει καὶ καθιστᾷ ἔτι μᾶλλον ἀνυπόφορον ἡ φοικώδης προσποίησις τῆς ὁμιλίας, ἐλάττωμα πλέον ἐπικτητον, τὸ ὁποῖον ἀγνοῶ ποῖος κακὸς θαίμων ὑπηγόρευσε καὶ παρέστησεν ὡς ὄρον ἐπιτυχίας ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ εἰς τοὺς περισσοτέρους Ἕλληνας σκηνικοὺς. Κανεὶς των δὲν ἔμαθεν ἀκόμη, καὶ πολὺ ὀλιγώτερον ἡ Κ. Παρασκευοπούλου, ὅτι ἡ ἀπὸ

σκηνῆς ὁμίλια κατ' οὐδὲν πρέπει νὰ διαφέρῃ τῆς καθημέραν, τῆς φυσικῆς· ἔχομεν δὲ ἐκ τῆς ἀγνοίας τοῦ στοιχειώδους τούτου παραδείγματα ἀξιολύπητα τῷ ὄντι πολλῶν ἡθοποιῶν, οἱ ὅποιοι, ἐν ᾧ εἰς τὸν κόσμον εἶνε συμπαθητικώτατοι καὶ κατὰ τοὺς τρόπους καὶ κατὰ τὴν φωνήν, τρέπουσιν εἰς φυγὴν τοὺς θεατάς, μόλις ἀνοίξωσι τὸ στόμα ἐπὶ τῆς σκηνῆς. . . .

Ἐπειτα ἡ κ. Παρασκευοπούλου δὲν γνωρίζει διόλου ἀπαγγελίαν. Σπανιώτατα ὁ χρωματισμὸς τῶν φράσεων τῆς ἀποδίδει τὴν λεπτὴν ψυχολογικὴν αὐτῶν ἔννοιαν, ὥς τὴν ἐνοεῖ ὁ συγγραφεύς. Αἱ μεταπτώσεις τῆς φωνῆς τῆς, πλούσιαι καὶ ποικίλαι ὥστε νὰ ἐκπλήττωσι τοὺς ἀπλούστερους, οὐδέποτε σχεδὸν εἶνε κατάλληλοι καὶ ψυχολογημένοι. Σύρει κατὰ τρόπον ἀφόρητον τὰ ρ καὶ τὰ ς, τέμνει τὰς λέξεις, κάμνει παύσεις πρὸ τῶν τελειῶν καὶ τῶν κομμάτων, ὥστε φράσεις ὁλόκληροι κατόπιν ἴστανται εἰς τὸν ἄέρα, καὶ ἐν γένει ἡ ἀπαγγελία τῆς στερεῖται τῆς φυσικότητος ἐκείνης, ἥτις, ἐν ᾧ εἶνε τὸ ἀπλούστερον πρᾶγμα τοῦ κόσμου, εἶνε συγχρόνως καὶ τὸ δυσκολώτερον, χρησιμεύει δὲ ὥς ἡ λυδία λίθος τῆς συστηματικῆς μορφώσεως τοῦ ἀπαγγέλλοντος. Ἄλλ' ἡ κ. Παρασκευοπούλου εἶνε ἄπλαστος καὶ ἀκαλλιέργητος. Ὅχι μόνον δὲν ἐφοίτησέ ποτε εἰς σχολὴν ἀπαγγελίας, ἀλλ' οὔτε μόνη τῆς καὶ ἐκ τῶν ἐνόντων ἐφρόντισέ ποτε, καθὼς φαίνεται, νὰ ἐκμάθῃ τοὺς στοιχειώδεις κανόνας τῆς τέχνης τῆς, περὶ τῶν ὁποίων ἄλλοι ξένοι ἡθοποιοὶ συνέγραψαν καὶ βιβλία. Ἄν εἶχον τὴν τιμὴν νὰ τὴν γνωρίζω προσωπικῶς, ἢ μᾶλλον νὰ τὴν ἔχω φίλην, —διότι ἔτυχον καὶ ἐγὼ τῆς τυπικῆς ἐκείνης συστάσεως, τὴν ὁποίαν ὅλος ὁ κόσμος ἐδῶ ἐπροθυμοποιήθη νὰ λάβῃ, —θα τῇ ἔλεγα ὅτι ὁ Λεγκουβὲ δὲν ἔχει γράψῃ μόνον τὴν Ἀδριανὴν. Λεκουβρὲρ τὴν ὁποίαν γνωρίζει, ἀλλὰ καὶ ἐν βιβλίον περὶ ἀπαγγελίας, τὸ ὁποῖον θὰ τῇ συνίστων ἐνθέρμως νὰ μελετήσῃ ὥς τὸ μᾶλλον εὐμέθοδον τῶν ἐπὶ τοῦ θέματος γραφέντων. Ἄν τυχὸν μοὶ ἐπρόβαλλε τὴν ἐνστάσιν ὅτι δὲν γνωρίζει γαλλικά, θὰ προσεπάθουν νὰ τῇ τὸ ἐξηγήσω μόνος μου καὶ νὰ τῇ τὸ ἀναπτύξω πρακτικῶς, χωρὶς νὰ διστάσω διόλου, διότι τὰς ἐλλείψεις τῆς διδασκαλίας μου θάνεπλήρου ἢ ἔμφυτος εὐθυγνωσία τῆς ἐξόχου μαθητρίας. Πράγματι μοὶ λέγουν ὅτι ἡ κ. Παρασκευοπούλου εἶνε γυνὴ ἐκτάκτου εὐφυΐας καὶ ἀντιλήψεως, ὥς δὲν εἶνε καὶ δύσκολον νὰ τὸ ἀναγνωρίσῃ τις, μόνον ἀτενίζων τοὺς μαύρους καὶ ἀστραπηβόλους ὀφθαλμούς τῆς. Ἀπορῶ δὲ τῇ ἀληθείᾳ πῶς δὲν εὗρέθη ἀκόμη κανεῖς, φίλος ἀληθῆς καὶ αὐτῆς καὶ τῆς τέχνης, νὰ τὴν συμβουλεύσῃ νὰ ἀναπληρώσῃ τὰς ἐλλείψεις τῆς, ἐλλείψεις οὐσιώδεις, αἱ ὁποῖαι καὶ ἰσχυροτέρου φυσικοῦ ταλάντου καλλιτέχνηθα θὰ ἦσαν ἱκαναὶ νὰ ἐκμηδενίσουν πρὸ κοινοῦ

ὀλίγον περισσότερον τοῦ ἰδικοῦ μας ἀνεπτυγμένου καὶ ἀπαιτητικοῦ. Δύσκολον ἄρά γε θὰ τῇ ᾔτο;

Ἄλλὰ μεθ' ὅσης εἰλικρινείας ὠρίλησα περὶ τῶν ἐλαττωμάτων της, ἄδικος θὰ ᾔμην εἰν δὲν ἐξῆρα ἐδῶ τὸ μέγα καὶ ἐξοχὸν αὐτῆς προτέρημα, τὰ σκηνικά της, τὴν μιμικὴν της. Νὰ κλείη τις τὰ ὦτα καὶ νὰ βλέπῃ ἀπὸ σκηνῆς τὴν Παρασκευοπούλου δὲν θέλει ὠραιότερον θέαμα. Ὅποια ὑπόκρισις, ὅποιος βηματισμός, ὅποια κινήσεις, ὅποια ἐκφράσεις! Μὲ τὸ σῶμά της σχηματίζει πλαστικὰς εἰκόνας, ἀξίας γλύπτου καὶ ζωγράφου, εἰς ἐκάστην σχεδὸν σκηνήν. Ἀπὸ τῆς ἀγαλματώδους ἀκινήσεως της εἰς τὴν *Γαλάτειαν*, μέχρι τοῦ σπαρακτικοῦ θανάτου της εἰς τὴν *Κυρίαν* μετὰ τὰς *Καμελίνας*, παντοῦ εἶνε ἐξοχος, παντοῦ τελεία. Εἶνε θαῦμα καλλιτέχνιδος τραγικῆς. Δὲν ἤξεύρει μόνον νὰ κλαύσῃ καὶ νὰ γελάσῃ· ἤξεύρει νὰ ἐξογκώσῃ τὰς φλέβας της, νὰ παραμορφώσῃ ὑπὸ σπασμοῦ τὸ πρόσωπόν της, νὰ ἐξακοντίσῃ κεραυνὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν της· ἴσως εἶνε ὑπερβολικὸς ὁ πρὸς αὐτὴν ἄκρατος θαυμασμὸς τῶν θαυμαστῶν της καὶ βαρὺ τὸ θυμιάμα τὸ καιόμενον διαρκῶς ὑπὸ τὴν ρινὰ της. Ἄλλὰ πιστεύσατε καὶ ἐμέ, ὁ ὅποιος ἔχω τὴν ἀξίωσιν ὅτι οὐδεμία μὲ παρασύρει συμπάθεια ἢ ἀντιπάθεια: Στιγμὰς τινὰς, κατὰ τὰς ὁποίας πρὸς τὴν ἀμίμητον ὑπόκρισιν τῆς Παρασκευοπούλου ἔτυχεν νὰ εὐαρμυστῇ τὸ μέταλλον τῆς φωνῆς καὶ ἡ ἀπαγγελία της, — διότι συμβαίνουν καὶ τοιαῦται συμπτώσεις, — τὰς θεωρῶ ὡς τὰς καλλιτεχνικωτέρας, τὰς ὁποίας ἀπήλαυσά ποτε ἐν θεάτρῳ.

Ἄλλ' ἀρκούσιν ἄρά γε αἱ στιγμαί, ὅσῳ συχναὶ καὶ ἂν ὑποτεθῶσι, νὰ σώσωσι τὸ σύνολον; Ἐκτὸς ὅλων τῶν ἐλλείψεων τῆς φωνῆς καὶ τῆς ἀπαγγελίας, εἶνε ἄρά γε καὶ ἡ μιμικὴ πάντοτε ψυχολογημένη οὕτως, ὥστε νὰ ποτελῇ τι συνεχὲς καὶ νὰ ἐρμηνεύῃ τὸν ὑπὸ τοῦ δραματικοῦ συγγραφέως περιγραφόμενον χαρακτῆρα; Λυποῦμαι διότι δὲν δύναμαι νὰ παντήσω ναὶ μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Σπανίως ἢ κ. Παρασκευοπούλου ἐρμηνεύει πλήρη χαρακτῆρα, σπανιώτερον δὲ ἀκόμη πλάττει τοιοῦτον—ἂν ἀντελήφθῃ καλῶς, διότι δὲν εἶνε καὶ πολὺ πλούσιον εἰς πρωτότυπα ἔργα τὸ δραματολόγιόν της. Μόνον ὁ δυνάμενος νὰ ἐκτιμήσῃ πόσον διαφέρει ἡθοποιὸς συνεργάτης καὶ διερμηνεὺς τοῦ συγγραφέως, ἀπὸ ἡθοποιὸν καταστροφέα καὶ πλαστογράφον του, θὰ μὲ δικαιώσῃ ἂν εἶπον ἐν ἀρχῇ ὅτι ἐν γένει ἡ κ. Παρασκευοπούλου εἶνε μετριότης, μεμονωμένας τινὰς ἀρετὰς ἔχουσα, τὰς ὁποίας ὑπὲρ τὸ δέον ἐξετραγώδησαν οἱ θεωροῦντες τὴν *Γαλάτειαν* ὡς τὸ ἐξοχώτερον δραματικὸν ἔργον τῆς φιλολογίας μας! Ἄλλ' ἄρά γε δὲν δικαιούται ἡ κ. Παρασκευοπούλου νὰ εἶνε ὑπερήφανος, ἀφ' οὗ, μεθ' ὅλας της τὰς

ἐλλείψεις καὶ τὴν ἀνισορροπίαν, παραμένει ἀκόμῃ μοναδικὴ καλλιτέχνης ἐπὶ τῆς ἐλληνικῆς σκηνῆς ; Ἄν ἐξαιρέσωμεν τὴν Δδα Βερώνη, περὶ τῆς ὁποίας πολλὰ λέγονται, ἀλλὰ τὴν ὁποίαν δὲν εἶδομεν ἀκόμῃ καὶ πρέπει νὰ ἡμεθα ἐπιφυλακτικοί, — ποία ἄλλη ἡμπορεῖ νὰ καυχηθῇ ὅτι ἔτυχε τάλαντου γενναιοτέρου τῆς Εὐαγγελίας Παρασκευοπούλου ;

*

Ἄν τόρᾳ θελήσωμεν νὰ ἐξετάσωμεν τὸν κ. Εὐάγγελον Παντόπουλον, τὸν πρωτεύοντα μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν θὰ τὸν εὕρωμεν ἀσυγκρίτως ἀνώτερον καὶ τελειότερον καλλιτέχνην. Ἐχει εἰς μέγα βαθμὸν ἀνεπτυγμένα καὶ ἰσορροπημένα ὅλα τὰ προτερήματα, τὰ συνιστῶντα τὸν ἄξιον σκηνικόν. Φωνήν, ἀπαγγελίαν, σκηνικά, — δημιουργικὸν τάλαντον, μὶμωσιν, εὐφυΐαν. Εἰς ταῦτα προσθέσατε τὸ κωμικὸν χρῶμα, τὴν δύναμιν δι' ἧς εἶνε πάντοτε ὁ κύριος τοῦ γέλωτος τοῦ ἀκροατηρίου του, καὶ θὰ ἔχετε πλήρῃ καὶ ἐπεξηγημένον τὸν τύπον ἐνὸς τῶν τεσσάρων σκηπτούχων τοῦ ἀθηναϊκοῦ γέλωτος, οἱ ἄλλοι τρεῖς τῶν ὁποίων εἶνε οἱ δύο Ἄννινοι καὶ ὁ μέγας Σουρῆς.

Δὲν θὰ ἐπεκταθῶ ἐδῶ ὁμιλῶν περὶ τοῦ Παντοπούλου καὶ ἀπλῇ μόνον σκιαγραφία του θὰ ὑπερέβαινε τὰ ὅρια τοῦ παρόντος ἄρθρου, θὰ προσελάμβανε δὲ ἄλλο εἰδικόν, τὸ ὁποῖον θὰ γράψω προσεχῶς περὶ αὐτοῦ. Ἀλλὰ δὲν θὰ φήσω νὰ παρέλθῃ ἡ εὐκαιρία, χωρὶς νὰ ἐκφράσω τὸν θαυμασμόν μου καὶ τὴν ἀγάπην μου πρὸς τὸν καλλιτέχνην, ὁ ὁποῖος μὲ κάμνει καὶ γελῶ καὶ φρικιῶ τὸ φρικὸς ἐκεῖνο τῆς γνησίας καλλιτεχνικῆς ἀπολαύσεως καὶ ὁ ὁποῖος μοὶ παρέσχε τόσας εὐτυχεῖς ὥρας, ὅσας φεῦ ! οὐδέποτε θὰ δυνηθῶ νὰ τῷ ἀποδώσω . . . Τὸ μόνον τὸ ὁποῖον μὲ λυπεῖ, καὶ μὲ λυπεῖ κατάκαρδα, εἶνε ὅτι ὁ κ. Παντόπουλος δὲν ἔχει νὰ παίζη ρόλα ἀνάλογα πάντοτε πρὸς τὴν καλλιτεχνικὴν του ἀξίαν καὶ τὴν μὶμωσιν, ἀναγκαζόμενος δὲ νὰ ὑπέλκῃ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ πολλοῦ κοινοῦ κάμνει πράγματα ἀπὸ σκηνῆς, διὰ τὰ ὁποῖα αὐτὸν μὲν τὸν ἐλέγχει ἡ καλλιτεχνικὴ του συνείδησις, τὴν δὲ τέχνην του ζημιοῖ πρὸ τῶν ὁμιμάτων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἐννοήσωσι τὴν θυσίαν του.

— Καλὲ δὲν βαρύνεσαι ! μοὶ ἔλεγεν ὡς ἐν ρεμβασμῷ ἡμέραν τινά, κατὰ τὴν ὁποίαν τῷ ἔθιξα τὸ ζήτημα τοῦτο· ἐγὼ δὲν εἶμαι καλλιτέχνης, εἶμαι παληάτσος ! . .

Ὁ λόγος οὗτος ὁ εἰρωνικὸς, ἀπόρροια νὰ μὲν τῆς βαθείας ἀλλὰ δικαίας συναισθήσεως τῆς ἀξίας του, μαρτυρεῖ συγχρόνως καὶ περὶ τῆς πικρίας καὶ τῆς ἀπογοητεύσεως, ἥτις ἐνυπάρχει εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς τοῦ καλλιτέχνου, ἀναγκαζομένου μὲ φαιδρὸν πρόσωπον νὰ παίζη ἐπὶ ἀναριθμήτους ἑσπέρας τοὺς Μυλωνάδες καὶ νὰ κάμνῃ τὴν γραΐαν

Φροσὰρ εἰς τὰς *Δύο Ὀρφανάς*... Ἀλλ' εἶνε ἄρά γε συντελεστικώτερα ἢ ἱκανοποιητικώτερα καὶ τὰ νέα πρωτότυπα κωμειδύλλια, εἰς τὰ ὅποια περιορίζεται ὅλη ἡ διὰ τὸν μοναδικὸν μας κωμικὸν προωρισμένη παραγωγή τῆς θεατρικῆς μας μουσῆς; Ἐκτὸς τοῦ μπάρμπα-Λινάρδου ἐν τῇ *Τύχῃ τῆς Μαρούλας*, ἐνὸς ἀληθοῦς ἀνθρώπου μὲ χαρακτήρα καὶ πάθη, καὶ τοῦ ἰδιορρύθμου ἐκεῖνου καὶ ἐκκεντρικοῦ Ζαχαρία Παραδαρμένου, ποῖος ἄλλος ἦρως κωμειδουλλίου, ἐξ ὧων ὑποδύεται ὁ Παντόπουλος, εἶνε ἱκανὸς πρὸς ἡθοποιίαν καλλιτεχνικὴν καὶ ἀνάδειξιν ταλάντου σκηνικοῦ οἷον τὸ ἰδικόν του; Μήπως ὁ ἄλλος ἐκεῖνος μπάρμπα-Λινάρδος, ὁ ὁποῖος μόνον τὸ ὄνομα διατηρεῖ τοῦ πατρὸς τῆς Μαρούλας, ἢ μήπως ὁ Καπετὰν-Γιακουμῆς, ἢ ὁ διδάσκαλος τοῦ *Πρασίνου Φουσταριοῦ*, ἢ καὶ αὐτὸς ὁ Γέρω-Νικόλας, ὁ ἔχων μολοντοῦτο κάποιαν δραματικὴν κίνησιν; Τὸ δυσύχημα εἶνε ὅτι τὰ κωμειδύλλια αὐτά, καὶ ὡς ἐκ τῆς ὑποκρίσεως τοῦ Παντοπούλου, ὁ ὁποῖος ὅ,τι εἴηποτε καὶ ἂν παίζῃ εἶνε πάντοτε Παντόπουλος καὶ ὡς ἐκ τῆς μουσικῆς, ἡ ὁποία εἰς πολλὰ εἶνε ἐπιτυχῆς ὁμολογουμένως, ἐπεβλήθησαν, ἔγειναν τοῦ συρμοῦ καὶ ἐσχημάτισαν ὑπὲρ αὐτῶν ρεῦμα, κατὰ τοῦ ὁποίου δύσκολον εἶνε πλέον νάντιταχθῇ φραγμός. Ἡ ἐπιτυχία τῆς *Τύχης τῆς Μαρούλας*, ἡ ὁποία ἄλλως τε εἶνε ὡραισιτάτη κωμωδία, δυναμένη νὰ σταθῇ κάλλιστα ἐπὶ σκηνῆς καὶ ἄνευ ἁσμάτων, ἔδωκε τὴν κακὴν αὐτὴν ὠθησιν, ὥστε μετὰ τοὺς θριάμβους τῶν ἄνω κωμειδουλλίων, νὰ νομίζεται ἀδύνατον εἰς σκηνικὸν συγγράφειν νὰ παρουσιασθῇ ἄνευ τῆς βοηθείας τοῦ μουσικοῦ. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τῆς ἰσχύος τοῦ ρεύματος, ἀρκεῖ μόνον νὰναφέρω ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ κ. Ἄννινος, δὲν ἀπηξίωσε νὰ μᾶς παρουσιάσῃ τὴν λαμπρὰν ἐκείνην *Οἰκογένειαν Παραδαρμένου* ὡς κωμειδύλλιον μὲ μουσικὴν, τεχνικὴν μὲν ὁμολογουμένως καὶ τιμῶσαν τὸν συνθέτην, ἀλλὰ ζημιουσαν μᾶλλον τὸ ἔργον, τοῦ ὁποίου ἄνευ αὐτῆς νομίζω ὅτι θ' ἀνεδεικνύετο περισσότερον καὶ ἡ γοργότης καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ εὐφυΐα.

Προκειμένου περὶ κωμειδουλλίων θὰ ἦτο ἴσως κατάλληλος ἡ εὐκαιρία νὰ εἶπω ἐνταῦθα ὀλίγας λέξεις περὶ τοῦ τελευταίου τούτου. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι θὰ ἦτο ἄδικον νὰ κριθῇ ὡς ἀπλοῦν κωμειδύλλιον, ὡς πρόφασις δηλαδὴ μουσικῆς, ἔργον ἔχον φιλολογικώτερον χαρακτήρα, ὁ κ. Ἄννινος ἐξ ἄλλου εἶνε διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ, τὸ ὅποιον μὲ φιλοξενεῖ σήμερον, καὶ ἡ ἐθιμοτυπία—ἔχουσι βλέπετε καὶ τὰ γράμματα τὴν ἰδικὴν των,—ἀπαγορεύει νὰ γίνῃ περὶ αὐτοῦ ἐκτενέστερος ὁ κολακευτικὸς λόγος, ὅσον ὀλίκιος καὶ ἂν ὑποτεθῇ. Ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τὰ ἄλλα, ἂν καὶ κατ' ἀρχὴν εἶμαι ἐναντίον αὐτῶν, ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι τὰ τοῦ μακαρίτου Κόκκου εἶνε ὡραῖα κωμειδύλλια, προπάντων ἡ *Δύρα* τοῦ *Γέρω-Νικόλα* καὶ ὁ *Καπετὰν Γιακουμῆς*. Φιλολογικὰ ἔργα βεβαίως δὲν

εἶνε· ἀλλ' ἔχουσιν ὥραϊαν σχετικῶς μουσικὴν, καλὰ σκηνικὰ καὶ ἀρκε-
τὴν εὐφυΐαν. Ὁ ποιητὴς ἦτο συγχρόνως καὶ μελοποιός, ἤξευρε δὲ καλῶς
ὁποῖον χαρακτῆρα ἔπρεπε νὰ δώσῃ εἰς τὰς μελωδίας του, ὥστε καὶ πρὸς
τὸ ἔργον νὰ εὐαρμωστῶσι καὶ εἰς τὸ κινὸν νὰ ῥέσωσι καὶ τῆς δυνάμεως
τῶν αὐτοσχεδίων του ἀοιδῶν νὰ εἶνε. Νομίζομεν ὅτι οὐδένα ἀνάξιον
ἔπαινον ἀλλὰ μᾶλλον δικαιοσύνην ἀπονέμομεν εἰς τὸν ἀτυχῆ κωμειδουλ-
ιογράφον, ἐὰν εἴπωμεν ὅτι φαιδρὰς πράγματι ἐσπέρας διήλθον οἱ ἀθη-
ναῖοι εἰς τὸ θέατρον τῆς Ὀμονοίας.

Ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει διόλου ὅτι προβάλλομεν εἰς μίμησιν τὸν
Κόκκον. Ἡμεῖς θέλομεν γενναιότερα ἔργα διὰ τὸ θέατρον, τὰ δὲ κωμει-
δύλλια, ὅσον καλὰ καὶ ἂν εἶνε καθ' ἑαυτά, δύνανται νὰ ποδῶσι κινδυνώδη,
ὅταν, ὅπως παρ' ἡμῖν, ἐπικρατῶσι τόσον καὶ παραβλάπτωσι τὸ δρᾶμα καὶ
τὴν σοβαρὰν κωμωδίαν—πρὸ πάντων αὐτήν. Ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τὸν πρὸς τὴν
Καν Παρασκευοπούλου ὑποβολιμαῖον ἐνθουσιασμόν, ὁ ἀποῖος εἴμπορεῖ μο-
λοντοῦτο νὰ ἐμπνεύσῃ κάποιαν ἐλπίδα περὶ τοῦ προσεχοῦς μέλλοντος,
οὔτε γράφεται οὔτε παίζεται τίποτε ἀντάξιον τῆς ἐθνικῆς σκηνῆς. Τὸ
αἶσθημα τοῦ καλοῦ στρεβλοῦται καὶ ἐσκοπὸς τοῦ θεάτρου παραγνωρίζε-
ται. Δὲν εἶνε πλέον ἀπόλαυσις αἰσθητικῇ, τῆς ὁποίας οὐδὲ ἔχνος παρέ-
χουσι σήμερον τὰ θεάματα, εἰς τὰ ὁποῖα προστρέχει εὐαρεστότερον ὁ
κόσμος, ἀλλὰ γέλως χυδαῖος καὶ κνισμὸς διαφθειρῶν καὶ καταστρέφων.
Τὰ κωμειδύλλια εἶνε ἡ λύμη τοῦ θεάτρου, ἡ πρὸ τῆς ἀκμῆς παρακμή.
Οἱ πονοῦντες ἀληθῶς τὴν καλλιτεχνίαν καὶ δυνάμενοι πρέπει νὰ ἀντι-
ταχθῶσιν ἐναντίον τῆς φορᾶς ταύτης. Ἄς μὴ γραφῶσι καὶ ἄς μὴ δι-
δαχθῶσι τοῦλάχιστον νέα, ἄς ἀφεθῶσι δὲ τὰ ὑπάρχοντα νὰ παλαιωθῶσιν.
Ὡς ἀρτύματα καλῶν δραμάτων καὶ κωμωδιῶν θὰ ἦσαν καλὰ καὶ τὰ
κωμειδύλλια καὶ μετὰ τὴν Καν Παρασκευοπούλου ἢ τὴν Δδα Βερώνην
θὰ ἠδύνατό τις εὐχαρίστως νὰκούσῃ καὶ τὴν κυρίαν Μέλπω Κωνσταν-
τινοπούλου, τὴν συμπαθεστάτην καὶ καλλίστην τῶν γυναικῶν τοῦ ἐλ-
ληνικοῦ κωμειδουλίου. Ἀλλ' ἡ ἰδέα ὅτι ἀποτελοῦσι ταῦτα σήμερον τὸν
ἐπιούσιον ἄρτον τὸν ἐκ τῆς σκηνῆς μᾶς καθιστᾷ σκεπτικούς καὶ μᾶς
καταστρέφει ὅλην τὴν ἡδονὴν τὴν ὅποیان ἄλλως θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ρυσθῶ-
μεν καὶ ἐκ τῶν κωμειδυλλίων. Ἐπειτα πρὸ παντός πρέπει νὰ ἐλευθε-
ρωθῇ ἐξ αὐτῶν καὶ ὁ κ. Παντόπουλος.

Ἐν Ἀθήναις, 4 Ὀκτωβρίου 1892.

Γρηγόριος Ξενόπουλος

ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Τίς ἡ ἔννοια τοῦ ἐγκλήματος.—Δικαστικὴ καὶ κοινωνικὴ τοιαύτη.—Ἐρευνα δικάστικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἐγκλήματος.—Ὑπολανθάνοντες ἐγκληματίαι (criminels latents).—Αἱ δύο μεγάλαι διακρίσεις τῶν ἐγκληματιῶν.—Πρῶτον στοιχειῶδες ἠθικὸν αἶσθημα.—Ἐρευνα τούτου ἐπὶ ἐν γένει τοῦ ζωικοῦ βασιλείου.—Ἰδέαι προϊστορικαί.—Ἐνστικτὰ ἠθικὰ τῶν ζώων καὶ παραδείγματα.—Δεύτερον στοιχειῶδες ἠθικὸν αἶσθημα.—Ἐρευνα τούτου ἐπὶ ἐν γένει τοῦ ζωικοῦ βασιλείου καὶ παραδείγματα.—Ἐλλειψίς ἀμφοτέρων τῶν στοιχειωδῶν ἠθικῶν αἰσθημάτων.—Παράφρων ἐγκληματίας.—Παραδείγματα καὶ διαφορὰ μετὰ τοῦ ἀληθοῦς παράφρωνος.—Latauners, ὑπάλληλος συμβολαιογραφικοῦ τινος γραφείου.—Κακοήθης ἐγκληματικὸς τύπος, χαρακτηρισμὸς καὶ αἰσθήματα τούτου.—Eyraud, Philipsen, Menesclou, οἰκογένεια Pozzi.—Ὑπηρέτης ξενοδοχείου.—Μὴ ἐπαρκὴς ἀνάπτυξις ἠθικῶν αἰσθημάτων.—Συναισθήματα καὶ λογικόν.—Συνδρομὴ καὶ διατάραξις ἰσορροπίας τούτων.—Παραδείγματα στερουμένων ἐπαρκοῦς ἀναπτύξεως ἠθικῶν αἰσθημάτων.—Τυχαιὸς ἐγκληματίας (criminel fortuit ou d'occasion).—Ψυχολογικὴ καὶ φυσιολογικὴ ἔρευνα κακοήθους ἐγκληματικοῦ τύπου.—Φυσιολογικαὶ ἀποτυπίσεις ἐκ συνήθους εἰδικῆς ψυχολογικῆς καταστάσεως.—Σχέσεις μετὰς φυσιολογικὰς ἐκφράσεις τῶν ὑπνωτιζομένων.—Ἰδέαι περὶ ὀργανικῶν ἀνωμαλιῶν καὶ ἀνατομικῶν διακρίσεων τοῦ κακοήθους ἐγκληματικοῦ τύπου καὶ περὶ τοῦ καταλογισμοῦ τούτων.—Ψυχολογικὴ καὶ φυσιολογικὴ διαφορὰ τυχαίου ἐγκληματίου.—Τυπικοὶ δικαστικοὶ ἐγκληματίαι.—Προκλητικαὶ αἰτίαι καὶ ἐπίδρασις τούτων ἐπὶ τῆς αὐξήσεως τῶν τυπικῶν δικαστικῶν ἐγκλημάτων.—Καταλογισμὸς τούτων.

Α'

Καὶ τῷ ὄντι τίς ἡ ἀληθὴς ἔννοια τοῦ ἐγκλήματος καὶ τίνες εἰσὶν ἐγκληματίαι ;

Ὑπὸ δικαστικὴν ἔποψιν ἐγκληματίας εἶνε βεβαίως πᾶς ὁ παραβαίνων ὠρισμένας διατάξεις, ὑπὸ τῆς γενικῆς θελήσεως τῶν ἀτόμων καθορισθεί-

Κ. Δ. Π. Ὁ κ. Λουκάς Νάκος, ἐκ τῶν νεωτέρων καὶ ἄριστα μεμορφωμένων δικηγόρων τῆς πόλεώς μας συνέγραψε καὶ δημοσιεύει ἔσπον οὕτω ἐν ἰδίῳ τεύχει ἐκτενῇ Ἐγκληματολογικὴν Μελέτην.

Ἐκ τοῦ ἀξιολόγου τούτου συγγράμματος τοῦ πραγματευομένου ἐμβριθῶς καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νεωτέρων θεωρικῶν θέμα τοσοῦτον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἡμετέραν χώραν, θέλομεν δημοσιεύσει ἐν τῷ Παρνασσῷ κεφάλαιά τινα, εὐμενῶς παραχωρηθέντα ἡμῖν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως.

σας ὡς ἐγκλήματα. Ἄλλ' ἡ ἔννοια τοῦ ἐγκλήματος ἐμορφώθη ἀπὸ τῆς βαθμηδὸν ἀναπτύξεως τῶν ἠθικῶν αἰσθημάτων καὶ ἐκ τῆς κοινῆς ἐξεγέρσεως διὰ τὰς κατὰ τούτων προσβολάς. Ἄν ἐπομένως εἴναι τις δικαστικῶς ἐγκληματίας ἀφ' ἧς στιγμῆς παράβασις ὠρισμένης διατάξεως, καθορισθείσης ὡς ἐγκλημα, τελεσθῇ, ὑπὸ ἔποψιν ὅμως κοινωνικῇν, πᾶς ὁ παραβαίνων τοιαύτας διατάξεις δὲν δύναται, ἀπολύτως, ἄνευ σχέσεως τοῦ εἶδους καὶ τοῦ μεγέθους τῆς προσβολῆς τῶν ἠθικῶν αἰσθημάτων, γὰρ θεωρηθῇ ἀντικοινωνικὸν ἄτομον, οὐδὲ πάντες ἐξ ἴσου ἐπικίνδυνοι διὰ τὴν κοινωνίαν, ὅπως καὶ ἀντιστρόφως, ὁ μηδέποτε παραβὰς ρητὰς τοιαύτας, δύναται γὰρ ἀποτελῆ ἐπικίνδυνον ἀντικοινωνικὸν ἄτομον.

Ὑπάρχουσι λ. χ. ἄτομα ἀποφεύγοντα τὰς βιαίας συγκρούσεις πρὸς τὴν βασιλεύουσαν ἔννοιαν τῶν ἐν τῇ ἐν ἧ ζωῇ πολιτεῖα ἠθικῶν αἰσθημάτων, ἀλλ' ὑπόυλως δίδοντα ἱκανοποίησιν εἰς τὰ ἐγκληματικά ἐνστικτὰ των (criminels latents). Ὁ ἐν δικαστηρίοις ψευδῶς καὶ ἐν ἐπιγνώσει διεκδικῶν τὴν ἀφαίρεσιν τῆς περιουσίας τοῦ ἄλλου, ὁ ἐκ προθέσεως καὶ προμελέτης σκοπῶν ἀνθρωποκτονίαν καὶ ἐκτελῶν ταύτην δι' ἀπάτης ἢ μονομαχιῶν κτλ., ὁ δι' ἀπάτης διαφθορεύς, οὗτοι πάντες δὲν διαφέρουσι κατὰ τινὰς περιστάσεις τοῦ κλέπτου, τοῦ δολοφόνου, τοῦ βιαστοῦ, ἂν μὴ εἰδικαί περιστάσεις δὲν καθιστῶσιν ἐκείνους ἐπικινδυνωδεστέρους ἐγκληματίας τῶν τελευταίων.

Ἐπιθυμοῦντες ἐπομένως κοινωνικῶς νὰ ἐρευνήσωμεν τὸ εἶδος τοῦ ἐγκληματίου, ὀφείλομεν πρωτίστως νὰ ἀποβλέψωμεν εἰς τὸν βαθμὸν τῆς ἐλλείψεως ἢ τῆς ἀδυναμίας τῶν ἠθικῶν αἰσθημάτων καὶ εἰς τὸ μέγεθος τῆς προσβολῆς τούτων.

Ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης οἱ νομοθέται, διερμηνεῖς τῆς ἐν ἐκάστη πολιτεῖα βασιλευούσης ἐννοίας τῶν ἠθικῶν αἰσθημάτων, τὰς κατὰ τούτων προσβολὰς ὀρίζουσιν ὡς ἐγκλήματα καὶ ἀναλόγως τῆς σοβαρότητος τῆς προσβολῆς ρυθμίζουσι τὰς ποινάς· εἰς δύο δὲ γενικὰς διαιρέσεις δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὰ ἀντικοινωνικά ἄτομα· εἰς ἐγκληματίας παρ' οἷς παντελῆς παρατηρεῖται ἐλλείψις καὶ αὐτῶν τῶν στοιχειωδῶν ἠθικῶν αἰσθημάτων, καὶ εἰς ἐκείνους παρ' οἷς δὲν ὑπάρχει ἀρκούσα τούτων ἀνάπτυξις¹.

B'

Πρῶτον στοιχειῶδες ἠθικὸν αἶσθημα εἶνε ἡ ἀντίστασις, ἣν ἐνδομύχως δοκιμάζομεν εἰς τὸ νὰ γίνωμεν ἐκουσίως ἄμεσοι πρόξενοι φυσικῶν βα-

¹ Garofalo.

σάνων καὶ ἀλγηδόνων εἰς τοὺς ὁμοίους μας, καὶ τόσῳ εἶνε στοιχειῶδες ὅσῳ κοινὸν παρ' ἅπασι τοῖς ζώοις· διότι τὸ ἄτομον κέκτηται συμφύτως τὴν συμπάθειαν πρὸς τὰ ἄτομα τοῦ αὐτοῦ εἴδους, διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἐνστίκτου τῆς διαβίωσης τοῦ εἴδους, καὶ ἐκεῖθεν τὸ ἐνστίκτον τῆς κοινωνικῆς συντάξεως καὶ ἡ διάπλασις τῶν ἠθικῶν αἰσθημάτων¹. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀνευρέσεως θήλεος πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ ἐνστίκτου τῆς διαβίωσης τοῦ εἴδους ἀποτελεῖ τὴν πρώτην βάσιν τῆς κοινωνικῆς συντάξεως· ἡ δὲ τοῦ θήλεος, ὡς παραχωροῦντος, φαινομενικὴ ἀντίστασις, ἡ προσποίησις τῶν ἐπιθυμιῶν του, αἱ ἐρώτοτροπίαί αἵτινες δὲν εἶνε ἐφεύρες τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους, ἀλλὰ χαρακτηρίζουσι τὰ θήλεα ὁλοκλήρου τοῦ ζωικοῦ βασιλείου, προκαλεῖ τὰς ἐκλιπαρήσεις καὶ περιποιήσεις τοῦ αἰτοῦντος ἄρρενος· ἐντεῦθεν ἡ προτίμησις καὶ ἡ ἐμμονὴ εἰς τὸ αὐτὸ ἄτομον, ἡ διακανόνισις τῆς γενετησίου ὁρμῆς, καὶ τέλος ἡ μόρφωσις τῆς ἰδέας συνοικεσίῳ καὶ τῆς ἠθικῆς². Οὕτως, ἐκτὸς τῶν ἄλλων οἰκιακῶν ζώων, ὧν αἱ προτιμήσεις ἐπὶ ὠρισμένων θηλέων εἶνε γνωσταὶ καὶ αἱ ἐνεκα ζηλοτυπίας ἀλληλοσυμπλοκαί, καὶ αὐτοὶ οἱ λύκοι σφοδρὰς μὲν συνάπτουσι μάχας πρὸς ἐκλογὴν θηλέων, καταρτιζομένων ὅμως τῶν συνοικεσίῳ, ἡ εἰρήνη ἐπανέρχεται καὶ τὰ θήλεα δὲν ἐνδίδουσιν ἢ εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς τῆς καρδίας των³.

Ἐπὶ ὁλοκλήρου τοῦ ζωικοῦ βασιλείου αἱ μεταξὺ τῶν ἀτόμων τοῦ αὐτοῦ εἴδους ἀλληλεπιθέσεις, ὅταν δὲν ἔχωσι λόγον τὸν ἀγῶνα περὶ αὐτοσυντηρήσεως ἢ τὴν ἐκλογὴν θήλεος, ἀποτελοῦσιν ἐξαίρεσιν, ἀπαντώμεναι μονομερῶς ἐπὶ ἀτόμων, αἱ δ' ὑφιστάμεναι διηνεκεῖς καὶ κληρομικαὶ ἔχθραι μεταξὺ δύο διαφόρων εἰδῶν καταπαύουσιν, ὅταν ἡ ἀνεύρεσις τῆς τροφῆς δὲν εἶνε δύσκολος καὶ ὁ συγχρωτισμὸς εἶνε διηνεκής. Οὕτως ἡ παροιμιακὴ ἀντιμαχία μεταξὺ σκύλου καὶ γαλῆς μεταβάλλεται εἰς φιλίαν, ὅταν οὐδέτερον φοβῇται περὶ τῆς στερήσεως ἢ ἀφαιρέσεως τῆς τροφῆς του, καὶ εἰς τὴν νῆσον τοῦ Ἀγ. Παύλου, ὅπου αἱ γαλαῖ καὶ οἱ μῦς εἶνε ἄφθονοι, ὁ παροιμιακὸς πόλεμός των ἔχει μεταβληθῇ εἰς συμμαχίαν κατὰ τῶν πτηνῶν⁴.

Ὅσῳ δὲ καὶ ἂν ἡ ἱστορία μᾶς παρουσιάζει ἐποχάς, καθ' ἃς αἱ πλέον αἰμοχαρεῖς θυσίαι οὐ μόνον δὲν ἀπετέλουν ἀντικοινωνικὰς πράξεις, ἀλλ' ἀνέγνωρίζοντο ὡς ἠθικαί, αὗται ὡς ἐνεργούμεναι ἄλλοτε ἐξ ἐπιβαλλομένου δῆθεν καθήκοντος πρὸς τοὺς θεοὺς, ὡς αἱ τῶν ἀγρίων θυσίαι τὴν σήμερον, ἡ χάριν αὐτῶν τῶν θυσιαζομένων πρὸς λύτρωσιν ἀπὸ τῶν βασάνων των (φόνος τῶν ἀναπήρων παίδων, ἀδυνάτων γερόντων κτλ.),

¹ Darwin. ² Leroy. ³ Idem.

⁴ Lacassagne, Revue scientifique.